

MACIEJ GROCHOWSKI

Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk
Uniwersytet Mikołaja Kopernika (profesor emeritus)

ORCID: 0000-0002-1230-7005

Jubileusz Profesor Zuzanny Topolińskiej

A b s t r a k t: Artykuł powstał z okazji dziewięćdziesiątej rocznicy urodzin Profesor Zuzanny Topolińskiej. Autor przedstawia curriculum vitae uczoney i jej wybitne osiągnięcia w językoznawstwie słowiańskim.

Zuzanna Topolińska (ur. 1931, w Warszawie) ukończyła studia filologiczne (ze specjalnością językoznawczą) w 1952 roku na Uniwersytecie Łódzkim. Uzyskała stopień doktora w 1959 roku na Uniwersytecie Warszawskim, a w 1964 roku stopień doktora habilitowanego. W 1974 roku została profesorem nadzwyczajnym, a w 1980 roku profesorem zwyczajnym w Instytucie Języka Polskiego PAN. W latach 1954–1992 pracowała kolejno w pracowniach dialektologicznej, gramatycznej i semantycznej PAN. W 1983 roku wyjechała do Macedonii, gdzie pracowała jako profesor gościnny w Katedrze Języków Słowiańskich na Uniwersytecie św. Cyryla i Metodego w Skopju. Była jednym z organizatorów Centrum Badawczego Lingwistyki Arealnej przy MANU i kierowała nim od jego założenia w 2000 roku do 2016 roku. Była kierownikiem projektu badawczego „Miejsce języka macedońskiego w językoznawstwie słowiańskim i bałkańskim na świecie”. Prof. Topolińska jest autorką ponad 600 publikacji, w tym ponad 20 książek. Jest doktorem honoris causa Uniwersytetu św. Cyryla i Metodego w Skopju (1997) i Uniwersytetu Wrocławskiego (2016). W 2016 roku odbyło się na Uniwersytecie Warszawskim oficjalne odnowienie jej doktoratu po 57 latach. Prof. Topolińska jest członkiem Macedońskiej Akademii Nauk i Sztuk (1976), Polskiej Akademii Umiejętności (1991) oraz Serbskiej Akademii Nauk i Sztuk (1997).

Słowa kluczowe: Zuzanna Topolińska; strukturalizm; językoznawstwo słowiańskie; teoria języka; gramatyka

Profesor Zuzanna Topolińska, jedna z najwybitniejszych polskich lingwistek i sławistek drugiej połowy XX wieku i pierwszych dekad XXI wieku, stale obecna na łamach *Linguistica Copernicana* jako autorka artykułów naukowych (opublikowała ich na naszych łamach piętnaście, a dwa zostały przyjęte do druku) i członek rady redakcyjnej czasopisma od początku jego istnienia, świętuje swoje **dziewięćdziesiąte urodziny**.

Zuzanna Topolińska, znakomita uczona światowego formatu, ma imponujące osiągnięcia naukowe w zakresie podstawowych dziedzin językoznawstwa synchronicznego i diachronicznego, opisowego, konfrontatywnego, typologicznego i teoretycznego. Jej dorobek obejmuje zagadnienia fonologii (w tym prozodii), leksykologii, leksykografii dwujęzycznej, gramatyki (zwłaszcza składni), semantyki, dialektologii, geografii językowej, historii języka, etymologii, historii językoznawstwa. Prace uczoney są poświęcone większości języków i dialektów zachodnio- i południowosłowiańskich, a także ich związkom z językami niesłowiańskimi. W 2020 roku minęło 65 lat od powstania pierwszej publikacji naukowej Zuzanny Topolińskiej (wspólnej z Hanną Popowską-Taborską, *Pisownia łączna i rozdzielna rękopisów staropolskich (XIV–XV w.)*, 1955, SFPS 1). Bibliografia uczoney za lata 1955–2020 liczy 630 pozycji i obejmuje ponad 20 monografii autorskich, studia i rozprawy, artykuły, podręczniki, skrypty, słowniki, mapy i komentarze do map, biogramy i wspomnienia naukowe, recenzje i sprawozdania. Prof. Zuzanna Topolińska publikowała w ośmiu językach (polskim, angielskim, francuskim, niemieckim, macedońskim, serbskim, rosyjskim i górnołużyckim), w kilkudziesięciu renomowanych czasopismach językoznawczych i seriach wydawniczych na całym świecie, najwięcej w Polsce i w Macedonii.

Pierwszą połowę swojego życia zawodowego Zuzanna Topolińska spędziła w Polsce, drugą w Macedonii, uczona ma ogromne zasługi dla rozwoju nauki w obu krajach. Ponieważ nikt nie potrafiłby wielkości tych zasług zmierzyć ani porównać, a nauka jest ponadnarodowa, afiliacja autorów do państw i poszczególnych ośrodków wtórna, niepodważalna jest teza najogólniejsza: Profesor Zuzanna Topolińska ma **niezwykłe zasługi** dla rozwoju językoznawstwa słowiańskiego na świecie.

Zuzanna Topolińska urodziła się dnia 2 stycznia 1931 roku w Warszawie rodzinie inteligenckiej. Po zdaniu matury w Kielcach (w 1948 roku) studiowała filologię polską na Uniwersytecie Łódzkim, gdzie w roku 1952 uzyskała dyplom magistra filozofii w zakresie filologii polskiej ze specjal-

nością językoznawczą. Bezpośrednio po studiach pracowała jako redaktor w Państwowym Instytucie Wydawniczym oraz w Państwowym Wydawnictwie Naukowym w Warszawie. W latach 1954–1992 była zatrudniona w Polskiej Akademii Nauk: w latach 1954–1963 w II Pracowni Dialektologicznej (tzw. Kaszubskiej), należącej najpierw do Zakładu Językoznawstwa, a następnie do Zakładu Słowianoznawstwa (którą współtworzyła z mgr Hanną Popowską, dziś prof. Hanną Popowską-Taborską), w latach 1964–1969 – w Pracowni Składni Macedońskiej Zakładu Słowianoznawstwa (którą zorganizowała i współtworzyła z ówczesnym magistrem, a późniejszym profesorem Kazimierzem Feleszką); w latach 1969–1973 w Pracowni Budowy Gramatycznej Zakładu Języka Polskiego Instytutu Badań Literackich (którą również zorganizowała), w latach 1974–1990 w Zakładzie Współczesnego Języka Polskiego Instytutu Języka Polskiego, w latach 1990–1992 w Pracowni Semantyki Instytutu Języka Polskiego. W latach 1969–1973 była kierownikiem pracowni, a w latach 1974–1983 kierownikiem zakładu. Przez kilka lat prowadziła zlecone zajęcia dydaktyczne na Uniwersytecie Warszawskim, na Uniwersytecie Jagiellońskim i na Uniwersytecie Łódzkim. W latach 1983–1992 pracowała jako *visiting professor* na Uniwersytecie św. Cyryla i Metodego w Skopju, gdzie kierowała studiami polonistycznymi, które dzięki jej staraniom podniesione zostały do rangi samodzielnej specjalizacji. Równocześnie brała czynny udział w działalności naukowo-badawczej Instytutu Języka Polskiego PAN, m.in. w pracach nad Ogólnosłowiańskim Atlasem Językowym. W 1992 roku, po 38 latach pracy w Polskiej Akademii Nauk, przeszła na emeryturę. W latach 1993–1999 była profesorem w Katedrze Języków Wschodnio- i Zachodniosłowiańskich na Uniwersytecie św. Cyryla i Metodego w Skopju. W 2000 roku utworzyła Centrum Badawcze Lingwistyki Arealnej im. Bożydara Widoeskiego przy Macedońskiej Akademii Nauk i Sztuk. Była dyrektorem Centrum (do 2016 roku) i kierowała projektem badawczym „Miejsce języka macedońskiego w rozwoju lingwistyki słowiańskiej i bałkańskiej na świecie”.

Dwukrotnie pracowała jako *visiting professor* na uniwersytetach amerykańskich – w Chicago (1966/1967) i w Los Angeles, na Uniwersytecie Kalifornijskim (1988/1989). Ponadto wykładała gościnnie na uniwersytetach w Pradze, Ołomuńcu, Bratysławie, Lundzie, Uppsali, Sztokholmie, Kopenhadze, Paryżu, Lipsku, Belgradzie, Zagrzebiu, Lublanie.

Zuzanna Topolińska uzyskała stopień naukowy doktora filologii słowiańskiej w 1959 roku na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Warszawskiego, na podstawie rozprawy *Z historii akcentu polskiego od wieku XVI do dziś* (Wrocław: Ossolineum 1961), której promotorem był profesor Zdzisław Stieber, stopień doktora habilitowanego (według ówczesnej nomenklatury: docenta) również na tym Wydziale w 1964 roku, na podstawie rozprawy *Stosunki iloczasowe polsko-pomorskie* (Wrocław: Ossolineum 1964), tytuł naukowy profesora nadzwyczajnego w roku 1974, a profesora zwyczajnego w roku 1980.

Zuzanna Topolińska, uczennica profesorów Zdzisława Stiebera i Jerzego Kuryłowicza, najwybitniejszych językoznawców – strukturalistów połowy XX wieku, ukształtowana w duchu szkoły praskiej i kopenhaskiej, wierna paradygmatowi swoich mistrzów, łączy w sobie zdolności empiryka, którego badania analityczne są zdeterminowane klarownie określonymi celami, ze zdolnościami teoretyka, który z kolei przyjmuje a priori zdyscyplinowany program metodologiczny. Do tych podstawowych atrybutów jej osobowości naukowej dodać należy kilka kolejnych, mianowicie niezwykle szerokie horyzonty intelektualne, ogromną pracowitość i głęboką docieklivość, umiejętność formułowania sądów w sposób konkretny i lapidarny. Zuzanna Topolińska potrafi prowadzić badania równoległe nie tylko nad merytorycznie odległymi tematami, ale nawet należącymi do różnych dyscyplin językoznawczych. Jest slawistką z krwi i kości, jej inklinacje do nieustannego poszukiwania różnic i analogii między językami i dialektami słowiańskimi na tle indoeuropejskim stanowią immanentną cechę jej osobowości twórczej.

Profesor Zuzanna Topolińska w pierwszym okresie swojej działalności naukowo-badawczej, to jest w okresie od magisterium do habilitacji (1952–1964), koncentruje uwagę na fonologii (w szczególności na prozodii), dialektologii i geografii językowej w ujęciu historyczno-porównawczym. Bada system konsonantyczny i wokaliczny w rozwoju języków i dialektów zachodniosłowiańskich, m.in. ewolucję akcentu w języku polskim od XVI wieku do współczesności (efektem tych badań jest wspomniana wcześniej rozprawa doktorska (1959), opublikowana w 1961 roku), cechy prozodyczne języków łużyckich i pogranicza polsko-czeskiego, relacje iloczasowe polsko-pomorskie (stanowiące przedmiot jej rozprawy habilitacyjnej, 1964). Uczestniczy w pracach zespołowych nad atlasem kaszubszczyzny, opracowuje mapy i komentarze do map, czego wymiernym rezultatem, obok licz-

nych artykułów indywidualnych z zakresu tej problematyki, jest również współautorstwo kilku tomów *Atlasu językowego kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich* (Wrocław: Ossolineum 1964, 1965). Pierwszą syntezę badań Zuzanny Topolińskiej nad systemem fonologicznym kaszubszczyzny w ujęciu historycznym stanowi opublikowana kilka lat później monografia *A Historical Phonology of the Kashubian Dialects of Polish* (The Hague: Mouton 1974), wyróżniona nagrodą sekretarza naukowego PAN. Do problematyki kaszubskiej uczona wielokrotnie powraca w kolejnych okresach swojej działalności. Należy podkreślić, że już w pierwszym okresie pracy naukowej Zuzanna Topolińska publikuje swoje artykuły w czasopismach renomowanych (*Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej, Rocznik Slawistyczny, Slavia Occidentalis, Poradnik Językowy, Język Polski*), przede wszystkim zagranicznych, takich jak *Slavia, Slovenská reč, Zeitschrift für Slawistik, Makedonski Jazik, International Journal of Slavic Linguistics and Poetics, Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*.

W drugim okresie działalności naukowej prof. Zuzanny Topolińskiej, to jest od habilitacji do przejścia w Polsce na emeryturę (1964–1992), do centrum zainteresowań uczoney należy gramatyka macedońska i polska, badane z punktu widzenia własnej, sukcesywnie uściślanej teorii i metodologii opisu. Prace nad składnią języków południowosłowiańskich Zuzanna Topolińska rozpoczyna od zaimków i rodzajników, a więc siłą rzeczy również od kategorii określoności (dopiero w latach 70. XX wieku nazwanej „wyznaczością”); por. np. *The role of the postpositive definite article in the Bulgarian nominal accentuation system* (1967), *Struktura frazy nominalnej w języku macedońskim* (1968), *Nominalna fraza predykatywna we współczesnym literackim języku macedońskim* (1972), *Semantyczne cechy dystynktywne zaimków słowiańskich* (1972), *Nominalna fraza relatywna we współczesnym literackim języku macedońskim* (1973), *The use of definite article in a generic noun phrase* (1974). Niemal równolegle analizuje na przykładzie współczesnej polszczyzny niektóre kategorie gramatyczne (tryb, osobę, wyznaczość, nieco później przypadek i stopień), a także ich wykładniki; por. np. *O kategoriach gramatycznych polskiego imperatiwu* (1966), *Kategoria osoby w języku polskim* (1967), *Vocativus – kategoria gramatyczna* (1973), *An attempt towards a syntactic description and semantic interpretation of the so-called grammatical category of degree* (1975), *Wyznaczość (tj. charakterystyka referencjalna) grupy imiennej w tekście polskim. I. Uwagi ogólne*,

grupa imienna jako argument scharakteryzowany, II. Argumenty niescharakteryzowane, grupy generyczne (1976, 1977), *Dativus vs genetivus* (1986). Do większości kategorii uczona będzie wracać w późniejszych pracach.

Zuzanna Topolińska, zakładając (m.in. pod wpływem klasycznych teorii strukturalnych Jerzego Kuryłowicza i *in statu nascendi* teorii składni semantycznej Stanisława Karolaka), że struktury predykatowo-argumentowe są pojęciowymi obrazami rzeczywistości, w której nadrzędną rolę odgrywa ludzki umysł, tę rzeczywistość kształtujący, przyjmuje, że grupy nominalne stanowią językową reprezentację prymarnie argumentów, a sekundarnie predykatów jako składników tych struktur. W związku z tym wypracowuje taki program badawczy, który pozwala ustalić, jak zbudowana jest grupa z punktu widzenia semantyczno-gramatycznych klas jednostek językowych (w zależności od tego, czy reprezentuje argument czy predykat struktury predykatowo-argumentowej), jakie kategorie gramatyczne przysługują grupie nominalnej i jej poszczególnym komponentom, w jaki sposób komponenty te mogą być uporządkowane linearnie i jakie są konsekwencje ich linearyzacji na płaszczyźnie struktury tematyczno-rematycznej wypowiedzenia. Syntetyczna aplikacja tego programu do opisu odpowiednio słowiańskich i polskich grup nominalnych znajduje odzwierciedlenie w monografiach *Gramatika na imenskata fraza vo makedonskiot literaturnen jazik. Rod. Broj. Posočenost* (Skopje 1974), *Remarks on the Slavic noun phrase* (Wrocław 1981), *Składnia grupy imiennej*, [w:] *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Składnia*, pod redakcją Zuzanny Topolińskiej (Warszawa 1984).

W okresie intensywnych badań nad teorią grupy imiennej, w latach 70. i 80. XX wieku powstają liczne prace Zuzanny Topolińskiej poświęcone z jednej strony relacji między grupą a obiektami jej odniesienia pozajęzykowego i wewnątrzwyowiedzeniowego, a z drugiej strony wykładnikom gramatycznym i leksykalnym centrum grupy i jej atrybutów. Do prac pierwszego rodzaju należą artykuły o imionach własnych, deskrypcjach określonych i nieokreślonych, koreferencji, anaforze; por. np. *Charakterystyka kategoriowa frazy* (1971), *Udział polskiej grupy imiennej w procesie aktualizacji tekstu* (1973), *Referencja, koreferencja, anafora* (1977), *Proper names vs definite descriptions* (1982). Drugi rodzaj prac tworzą artykuły dotyczące rzeczowników, przymiotników, przysłówków, przyimków. Prace te pozostają w ścisłym związku z wykładnikami predykcji; por. np. *Przyimek jako wykładnik funkcji syntaktycznej i semantycznej frazy nominalnej* (1974),

O rzeczownikach jako wykładnikach predykcji (1979), *Z zagadnień semantycznej i syntaktycznej interpretacji przysłówków* (1983), *W poszukiwaniu kryptozaimków* (1986).

Niepodobna nie wspomnieć o działalności naukowo-organizacyjnej prof. Zuzanny Topolińskiej w Polsce od końca lat 60. do połowy lat 80. XX wieku. Jej zasługi na tym polu, w szczególności dla rozwoju Instytutu Języka Polskiego PAN, są ogromne. Dzięki niej był to najbardziej dynamiczny i twórczy okres działalności Instytutu. Prof. Zuzanna Topolińska zorganizowała Pracownię Budowy Gramatycznej Współczesnego Języka Polskiego i stworzyła jej pracownikom znakomite warunki rozwoju naukowego (m.in. zorganizowała ogólnopolskie szkolenia w zakresie teoretycznych podstaw lingwistyki, podstaw logiki i semiotyki). W trosce o wysoki poziom merytoryczny przygotowywanej w Instytucie *Gramatyki współczesnego języka polskiego* podjęła liczne inicjatywy, które w życiu naukowym jej pokolenia i pokolenia wówczas młodego odegrały znaczącą rolę. W wyróżnionym okresie odbyło się kilkanaście ogólnopolskich (a także kilka polsko-czeskich i polsko-szwedzkich), głównie tematycznych, konferencji naukowych poświęconych konkretnym problemom składni i morfologii, materiały tych konferencji zostały stosunkowo szybko opublikowane w formie druków zwartych. Z inicjatywy prof. Zuzanny Topolińskiej powstała w Instytucie osobna seria wydawnicza *Studia gramatyczne* (w latach 1977–1995 wydanych zostało jednaście zbiorów artykułów, na dobrym poziomie). W 1975 roku zostały utworzone *Polonica*. Prof. Zuzanna Topolińska, która w tym procesie odegrała znaczącą rolę, a w pierwszych latach istnienia pisma miała wpływ na jego poziom merytoryczny, jest jedyną osobą wchodzącą do dziś w skład komitetu redakcyjnego pisma od początku jego istnienia. Z inicjatywy Zuzanny Topolińskiej i Bożydara Widoeskiego powstała w 1980 roku seria wydawnicza *Studia Linguistica Polono-Jugoslavica*. Opublikowanych zostało pod tym tytułem siedem tomów, a po rozpadzie Jugosławii zmieniono nazwę serii na *Studia Linguistica Polono-Meridianoslavica* (wychodzi ona od 1996 roku, a redaktorem jest Milica Mirkulovska, uczennica prof. Z. Topolińskiej). Zuzanna Topolińska, Bożydar Widoeski i Włodzimierz Pianka opracowali wspólnie i wydali *Słownik macedońsko-polski i polsko-macedoński z zarysem gramatyki obu języków* (Warszawa/Skopje 1990, ss.704). W parę lat później ukazał się *Zarys gramatyki języka macedońskiego* autorstwa Z. Topolińskiej (Kraków: UJ 1995).

Zasług naukowo-organizacyjnych Zuzanny Topolińskiej dla rozwoju slawistyki językoznawczej, a zwłaszcza macedonistyki i polonistyki w Polsce oraz polonistyki i macedonistyki w Macedonii nie sposób przecenić. Pochodzące jeszcze z lat 60. XX wieku trwałe kontakty naukowe polsko-jugosłowiańskie, a następnie polsko-macedońskie i polsko-serbskie były przez dziesięciolecia przedmiotem wielkiej, stałej troski prof. Zuzanny Topolińskiej. To dzięki niej kilkudziesięciu slawistów polskich, macedońskich, serbskich, a także reprezentujących ośrodki językoznawcze w innych krajach, nawiązało współpracę naukową, której wymiernym efektem są liczne wspólne projekty badawcze i wartościowe publikacje. W Macedonii w ciągu kilkunastu lat uruchomiła studia polonistyczne (a ściślej doprowadziła do podniesienia ich statusu z poziomu dwuletniego lektoratu do rangi głównego przedmiotu czteroletnich studiów), wykształciła grono uczniów, językoznawców – slawistów i bałkanistów (wśród których są również profesorowie: Marjan Marković (członek Macedońskiej Akademii Nauk i Sztuk), Stasza-Stanisława Tofoška, Elena Petroska, Ubavka Gajdowa, Milica Mirkulowska) i zbudowała silny, slawistyczny ośrodek naukowo-badawczy. Za wybitne zasługi w krzewieniu języka polskiego i w propagowaniu kultury polskiej za granicą została wyróżniona w 2006 roku dyplomem ministra spraw zagranicznych RP, a w 2009 roku nagrodą Polonicum Uniwersytetu Warszawskiego.

Od kilku dziesięcioleci prof. Zuzanna Topolińska i jej macedońscy uczniowie współpracują z Instytutem Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Wrocławskiego. W wyniku tej współpracy została utworzona w tym instytucie interdyscyplinarna Pracownia Macedonistyki, jedyna tego typu placówka naukowa w Polsce i Europie. W 2011 roku JM Rektor Uniwersytetu Wrocławskiego wyróżnił prof. Zuzannę Topolińską Medalem Uniwersytetu Wrocławskiego. W ostatnim dwudziestoleciu dominują badania Zuzanny Topolińskiej nad gramatyką konfrontatywną polsko-macedońską. Jest to kontynuacja długofalowego przedsięwzięcia, rozpoczętego wspólnie z prof. Bożydarem Widoeskim jeszcze na początku lat 80. XX wieku; uczeni opublikowali wówczas pierwszy tom inicjujący nowy projekt badawczy; por. *Polski vs macedoński. Konfrontacja gramatyczna*, zeszyt 1. Wprowadzenie (Wrocław: Ossolineum 1984). W latach 1984–2015, z inicjatywy prof. Zuzanny Topolińskiej, wydanych zostało w serii *Polski vs macedoński. Konfrontacja gramatyczna* ogółem dziesięć tomów prac (trzy w Polsce, siedem w wydawnictwie Macedońskiej Akademii Nauk i Sztuk w Skopju). Zu-

zanna Topolińska jest autorką siedmiu z nich i współautorką dwóch. Są one poświęcone opisowi konfrontatywnemu danych o dyferencjacji dialektalnej i socjalnej polskiego i macedońskiego, prozodii, studiom morfosyntaktycznym (m.in. akuzatywowi w polskim i macedońskim, peryfrastycznym konstrukcjom predykatywnym fundowanym na czasownikach pomocniczych), derywacji syntaktycznej, strukturze semantycznej zdania, rozwojowi kategorii gramatycznych i negacji. Dziesięciotomową serię zamyka monografia Zuzanny Topolińskiej *Spirala ewolucji. Konfrontacja (nie tylko) gramatyczna* (Wrocław 2015), opublikowana w Wydawnictwie Uniwersytetu Wrocławskiego pod redakcją Jana Sokołowskiego. Praca ta jest poświęcona konfrontacji polsko-macedońskiej w zakresie dynamiki trzech procesów językowych – kondensacji, gramatyzacji i adaptacji zapożyczeń – rozpatrywanych na szerokim tle historycznym, typologicznym i kulturowym.

Znaczącym rezultatem wieloletniej współpracy Uniwersytetu Wrocławskiego z Macedońską Akademią Nauk i Sztuk było przekazanie w 2012 roku – z inicjatywy prof. Zuzanny Topolińskiej – kierownictwa długofalowego, międzynarodowego projektu badawczego *Polski-macedoński. Konfrontacja gramatyczna* prof. Janowi Sokołowskiemu, członkowi zagranicznemu Macedońskiej Akademii Nauk i Sztuk.

W omawianym okresie uczona łączy w znacznie większym stopniu, niż to miało miejsce wcześniej, badania składniowe z dialektologicznymi, wiele uwagi poświęca w swoich pracach konfrontacji macedońsko-bułgarskiej i szerzej – słowiańsko-bałkańskiej. Do tego ostatniego cyklu należy składnia mechanizmów predykcji w południowych dialektach macedońskich (w Albanii i Grecji); por. *Makedonskite dijalekti vo Egejska Makedonija. Sintaksa* (Skopje 1995). Ponadto Zuzanna Topolińska kontynuuje prace fonologiczne nad mapami do Ogólnosłowiańskiego Atlasu Językowego, powraca do problematyki kaszubskiej, a także do licznych zagadnień opisu grupy nominalnej w językach słowiańskich, analizuje w szerszym aspekcie kategorię określoności, wykładniki pronominalizacji, szyk komponentów grupy; por. np. *Definiteness (synchrony)* (2009), *Linear order of adjectival modifiers (AM) in the Macedonian and Bulgarian noun phrase (NP)* (2009). W Polsce na przełomie wieków uczona wydaje trzy autorskie zbiory studiów i rozpraw: *Język, człowiek, przestrzeń* (Warszawa – Kraków: TNW/IJP PAN 1999), *Z Polski do Macedonii. Studia językoznawcze, tom 1: Problemy predykcji* (Kraków: IJP PAN 2008), *Z Polski do Macedonii. Studia językoznawcze, tom 2: Pro-*

blemy nominacji. Varia (Kraków: IJP PAN 2009), a kilka lat później kolejną rozprawę poświęconą relacjom polsko-macedońskim, nie tylko językowym: *Zmiana perspektywy: Gawęda nie tylko językoznawcza* (Kraków: Wydawnictwo PAU 2015).

Lektura tej jednej z najnowszych książek uczonej była dla mnie szczególnie fascynująca. Pozwoliła mi bowiem odkryć profesor Zuzannę Topolińską „na nowo” (choć znamy się osobiście dokładnie od 50 lat i znana jest mi ogromna część jej niezwyklego dorobku), tym razem jako **znakomitego popularyzatora nauki**. W pierwszej części książki uczona pokazuje różnice gramatyczne i leksykalne, a także kulturowo-obyczajowe między polskim a macedońskim „w codziennym użyciu”, z jednej strony z perspektywy społeczno-pokoleniowej, autorskiej, a nawet w pewnej mierze osobistej, a z drugiej strony z pozycji kompetentnego sławisty, niezwyklego erudyty, znającego doskonale historię Słowian, ich języków i dialektów. W drugiej części książki Zuzanna Topolińska omawia, w sposób bardzo przystępny, różnice (motywowane względami historyczno-kulturowymi) między procesami derywacji semantycznej kilku predykatów mentalnych (‘znać’, ‘wiedzieć’, ‘myśleć’) w polskim i macedońskim, reprezentowanych przez jednostki rzeczownikowe.

W objętościowo niewielkiej, bo syntetycznej, teoretycznej (ale zarazem erudycyjnej), a dla składni predykatowo-argumentowej bardzo istotnej, rozprawie *W sprawie przypadku. Gawęda językoznawcza* (Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM 2010) Zuzanna Topolińska uzasadnia swoją antropocentryczną teorię przypadku jako (prymarnie) kategorii gramatycznej grupy imiennej. Eksponując ograniczenia nałożone na pozycje nominatiwu i datiwu (reprezentujące argumenty predykatów pierwszego rzędu), pozytywnie nacechowane z punktu widzenia opozycji +/- human i +/- definite, przedstawia – na szerokim tle innych wartości kategorii przypadku, porównując polski i macedoński – motywację semantyczną, morfosyntaktyczną i pragmatyczną swojej teorii. Uczona rozwija ją w opublikowanej niedawno w Stanach Zjednoczonych monografii *Anthropocentric Case Theory: How are Humans Coded in Discourse?* (The Kenneth E. Naylor Memorial Lecture Series, Number 6, Beech Stave Press 2014). Por. też poświęcone teorii przypadku artykuły *Relacja: predykat > argument – centralne ogniwo struktury tekstu* (2014), *Czy genetiw to przypadek? Co to znaczy przypadek adnominalny?* (2017),

Raz jeszcze o pozycji datiwu i genetiwu w paradygmacie semantycznym kategorii przypadku (2019), *Datiw w perspektywie socjolingwistycznej* (2019).

W licznych artykułach z ostatnich lat Zuzanna Topolińska przedstawia gruntowną analizę syntaktyczno-semantyczną wielu polskich jednostek leksykalnych, rozważa je na słowiańskim tle porównawczym, często w aspekcie diachronicznym, nie stroniąc od etymologii; por. m.in. „*Dla*” – *semantyka i składnia* (2010), *Kilka uwag o tzw. zaimkach i przymiotnikach dzierżawczych* (2011), *W kręgu (para)zaimków* (2011), *Uwagi o predykatach fazowych* (2013), *Co łączy „obcego” z „obecnym”* (2014), *Od „tedy” do „wtedy”* (2015), *Polskie „mieć” jako predykat modalny* (2018), *Dlaczego „każdy” nie ma liczby mnogiej?* (2018). Omawia także jednostki spójnikowe i wykładniki relatywizacji, co skłania ją do analizy zdań złożonych, a w szczególności względnych; por. m.in. *Wokół predykatów spójnikowych* (1995), *Polish „że” – all-powerful introducer of new clauses* (1998), *Tekst mówiony a tzw. zdanie złożone* (2000), *Zdanie względne – forma czy funkcja?* (2001), *O szczególnej pozycji spójnikowych predykatów asocjatywnych* (2015).

Wysoką ocenę osiągnięć naukowych Zuzanny Topolińskiej potwierdza jej pozycja w nauce: w polskim, macedońskim i międzynarodowym środowisku slawistycznym i językoznawczym jest ona **uznanym autorytetem**. Już w 1976 roku (wkrótce po uzyskaniu tytułu naukowego profesora) została wybrana na członka zagranicznego Macedońskiej Akademii Nauk i Sztuk; od 1996 roku jest członkiem zwyczajnym MANU. Pełniła funkcję sekretarza Wydziału I Nauki o Języku i Literaturze. Jako członek MANU kierowała projektem badawczym „Opis gramatyczny literackiego języka macedońskiego”. Od 1997 roku jest członkiem zagranicznym Serbskiej Akademii Nauk i Sztuk. Uniwersytet św. Cyryla i Metodego w Skopju nadał jej w 1997 roku tytuł doktora *honoris causa*. Jest laureatką nagrody państwowej Macedonii „11 października” (1989), została odznaczona orderem flagi jugosłowiańskiej ze złotą wstęgą (1990).

W 1991 roku została członkiem czynnym Polskiej Akademii Umiejętności. Jest członkiem zwyczajnym Towarzystwa Naukowego Warszawskiego. Przez wiele dziesięcioleci odgrywała (i odgrywa nadal) znaczącą rolę w pracach trzech komisji afiliowanych przy Międzynarodowym Komitecie Slawistów, do których została wybrana: Międzynarodowej Komisji Struktury Gramatycznej Języków Słowiańskich (przez pewien czas była jej wiceprzewodniczącą), Międzynarodowej Komisji Ogólnosłowiańskiego Atlasu Języ-

kowego oraz Międzynarodowej Komisji Fonetyki i Fonologii Języków Słowiańskich. Jest członkiem Europejskiego Towarzystwa Językoznawczego, Amerykańskiego Towarzystwa Językoznawczego i Polskiego Towarzystwa Językoznawczego. Jest członkiem komitetów i rad redakcyjnych wielu czasopism (polskich, macedońskich i międzynarodowych), m.in. *Studies in Polish Linguistics*, *Polonica*, *Prace Filologiczne*, *Rocznik Sławistyczny*, *Linguistica Copernicana*, *Slavia Meridionalis*, *Južnoslovenski filolog*, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, *Makedonski jazik*, *Prilozi. MANU*.

W okresie pracy w Polskiej Akademii Nauk Zuzanna Topolińska była członkiem Komitetu Językoznawstwa PAN i Komitetu Słowianoznawstwa PAN, a także paru rad naukowych placówek Akademii.

Wyrazem szacunku i uznania polskiego i macedońskiego środowiska językoznawczego oraz sławistyki międzynarodowej dla Zuzanny Topolińskiej i jej wybitnych osiągnięć naukowych są wydane z okazji 60-lecia, 70-lecia i 80-lecia jej urodzin księgi jubileuszowe (*Problemy opisu gramatycznego języków słowiańskich*, Warszawa 1991; *Slavistički studii*, Br.10, Skopje 2002; *Prilozi posveteni na akademik Zuzana Topolinjska*, XXXVI/1–2, Skopje 2011). W Polsce i w Macedonii Zuzanna Topolińska wykształciła liczne grono językoznawców, była promotorem w kilkunastu przewodach doktorskich.

W 2016 roku Senat Uniwersytetu Wrocławskiego nadał prof. Zuzannie Topolińskiej tytuł doktora *honoris causa*, a Senat Uniwersytetu Warszawskiego wyróżnił uczoną dyplomem odnowienia doktoratu, wręczonym jej uroczystość po 57 latach od czasu uzyskania stopnia naukowego.

Zuzanna Topolińska, choć fizycznie nieobecna w Polsce od ponad trzech dziesięcioleci, jest stale obecna duchem i sercem. Zawsze potrafi znaleźć czas na napisanie oryginalnego, wartościowego artykułu z okazji jubileuszu swoich kolegów, przyjaciół i uczniów. Zawsze pamięta o tych, którzy odeszli i publikuje poświęcone im wspomnienia (por. m.in. artykuły o Kazimierzu Feleszce, Leszku Moszyńskim, Stanisławie Karolaku, Romanie Laskowskim). Wielka uczona jest skromnym człowiekiem, bezpośrednim, życzliwym ludziom.

*

Docent Zuzannę Topolińską poznałem późną wiosną 1970 roku w Pałacu Staszica w Warszawie, dzięki profesor Marii Renacie Mayenowej, której by-

łem studentem (w latach 1966–1968 brałem udział w jej wspaniałych zajęciach z poetyki). Od prof. Mayenowej dowiedziałem się, że doc. Topolińska organizuje zespół naukowy, który ma opracować nową gramatykę akademicką języka polskiego. Doc. Topolińska zaproponowała mi współpracę (w formie umowy-zlecenia): moje pierwsze zadanie naukowe polegało na kodowaniu informacji bibliograficznych i terminologicznych z zakresu składni na kartach obrzeźnie perforowanych (były to czasy „przedkomputerowe”). Z dniem 2 listopada 1971 roku zostałem zatrudniony na stanowisku asystenta naukowo-badawczego w Pracowni Budowy Gramatycznej Współczesnego Języka Polskiego IBL PAN. Prof. Topolińska była promotorem mojej pracy doktorskiej (1974) i moim pierwszym bezpośrednim przełożonym do 1983 roku. Była pod każdym względem wspaniałym szefem. W tym najbardziej twórczym okresie życia mogłem robić naukowo wszystko to, co chciałem. Od prof. Topolińskiej bardzo dużo się nauczyłem. Dzięki niej poznałem wielu językoznawców, nie tylko polskich, starszego niż moje pokoleń, co *summa summarum* miało korzystny wpływ na moją dalszą pracę naukową. Do dzisiaj mamy stały kontakt korespondencyjny.

*

Z okazji wspaniałego jubileuszu życzę Dostojnej Jubilatce zdrowia, pogody ducha, wszelkiej pomyślności i kolejnych znakomych publikacji oraz dalszych sukcesów naukowych. Ad multos annos, Szanowna Pani Profesor, ad multos annos, Droga Zuzanno!

Professor Zuzanna Topolińska's Jubilee

(s u m m a r y)

The paper was written on the occasion of the ninetieth anniversary of Professor Zuzanna Topolińska's birthday. The author presents the curriculum vitae of the scholar and her outstanding achievements in the Slavonic linguistics.

Zuzanna Topolińska (born 1931, in Warsaw) graduated in Philology (with a specialization in linguistics) in 1952 at the University of Łódź. In 1959 she obtained her PhD degree at Warsaw University and in 1964 she was awarded the title of habilitated doctor. In 1974 she became an associate professor and in 1980 a full professor at the Institute of Polish Language at the Polish Academy of Sciences. In the years 1954–1992, she successively worked in the dialectological, grammatical, and seman-

tic centers of the Polish Academy of Sciences. In 1983 Professor Topolińska moved to Macedonia and worked as a visiting professor at the Department of Slavic Studies at the University “Ss. Cyril and Methodius” in Skopje. She was one of the organizers of the Research Center for Areal Linguistics (ICAL) at the Macedonian Academy of Sciences and Arts. She was in charge of the center since its foundation in 2000 until 2016. In ICAL she was the head of the scientific project “The place of the Macedonian language in the Slavic and Balcan linguistic world”. Professor Topolińska is the author of over 600 publications which include more than 20 books. She is Doctor Honoris Causa of the “Ss. Cyril and Methodius” University (1997) and the University of Wrocław (2016). In 2016 at the University of Warsaw her doctorate was officially restored after 57 years. She is a member of the Macedonian Academy of Sciences and Arts (1976), the Polish Academy of Sciences and Arts (1991) and the Serbian Academy of Sciences and Arts (1997).

Key words: Zuzanna Topolińska; structuralism; Slavonic linguistics; the theory of language; grammar